

Historické základy environmentalizmu a environmentálneho práva (XVIII.)

„Hľa, ved' žije mocný Baal! Hľa, je s nami Vládca zeme! V sne, El dobrotivý, tvorca tvorcov, videla som: Zase z neba dostatok prýští, v potokoch med hojne tečie! Poznala som, žije živý, že je s nami Vládca zeme!“

(z ugaritského Eposu o Baalovi a Anate z prvej polovice 14. storočia prnl. od pisára Ilimilku počas vlády Niqmada II.)

Väčšina „mýtických“ **záchrancov/obnoviteľov ľudstva**, medzi ktorých patrili napríklad Noach/Noe po environmentálnej katastrofe vychádzala zo zásad environmentalizmu (často navodených ekologicky zmyslajúcim bohom – učiteľom), lebo okrem párov hospodárskych zvierat zachraňovali aj voľne žijúce živočíšne druhy a voľne rastúce rastlinné druhy (nezriedka zo zbierky ich semien). Podľa mýtov (legiend, báji, povestí, ság, upanišad, véd, purán, chýrov...), prenesených aj do náboženských, magických a ľudových piesní a rituálov, u niektorých národov dokonca došlo miestami k ich stotožneniu so stvoriteľom sveta a stvoriteľom ľudí (*demiurgom*), často považovaného za ich **prarodiča**. Nezriedka prevzal funkciu **prapôvodcu/pratvorcu – mýtického hrdinu** odstraňujúceho nevhodné prírodné/environmentálne podmienky alebo **kultúrneho hrdinu – vynálezcu/civilizátora** (veľkého učiteľa a zakladateľa kultúry), ktorý naučil ľudí využívať prírodné zdroje a meniť ich environment, prípadne ich **ochrancu (hrdinu/héru)** pred hladom, potopou alebo inou environmentálnou katastrofou a prvého legendárneho (predpotopného alebo popotopného) **vládca** (zakladateľa kmeňa, národa, štátneho útvaru) ako **nositeľa všeobecného blahobytu a podnecovateľa rozvoja**. Často išlo o **mudrca** nápomocného pokroku, posla nebies, zavádzajúceho rituály, sviatky a etnické zvyklosti. Takýto prapôvodca miestami plnil funkciu **pretvárateľa/uspriadaťteľa** environmentu i celého sveta, určujúceho prognózy, stratégie a náboženské normy/prikázania a **sprostredkovateľa styku s bohmami a veľkého zákonodarcu – zavádzateľa spoločenského poriadku** závislého od určitej environmentálnej situácie. Podľa nich takáto **heroická alebo božská bytosť (imago dei)** v podobe praboha, boha, poloboha alebo „bohmi vyvoleného“ božského človeka (napríklad v Grécku Diovoho syna, vnuka nebeského Urana), nazývaná často len **Boh/Deus/God/Gott** (vládca prasemitského panteónu v strede kozmu El/Il a z toho odvodené biblický Boh horský El-Saddaj, Boh večný El-Olam, Dom boží Bet´El, kanaánsky prvotný El´eb, hebrejsky, aramejsky, arabsky Elíhú, množné číslo Bohovia - Elohim, Ymvh Jehovah/Jahve/JHWH *Som, ktorý som/éhhjé´ašer´éhhjé*; starosýrsky Jw/Jawi/Ja´u; babyl.-akk. Eilil, chet.Ellel/Eililus; védsko-hind.-puránsky Déva alebo komplexný astrálny Budha a bohyňa Chaya/Čaja; čín. Fo, jap. Kami) alebo iba **Pán** (sum. EN/UR/RA, babyl.-akk. Bel, syr. Baal, gr. Bélos alebo Kýrios, egypt. Amen, hind. Isvara, arab. Rabb, škandinávsky Frey, nordický Baldr/Balder, juhoam. horský Apo), prípadne **Môj Pán** (hebr. Adōnáj alebo turárégsky Emeli Hin), existovala všade v environmente človeka alebo na nebesiach (odveky vo vesmíre alebo tam vynesená), prípadne inde vo svojom osobitne vy-

členenom environmente (napríklad na posvätné hore, v bánej zemi, pod hľadinou mora). Miestami sa takáto často personifikovaná bytosť stávala súčasťou environmentu vo forme jeho prvku (napríklad bralo, strom, rieka, lev, jaguár, orol, sokol...) alebo predstavovala nebeské objekty (napríklad dúha, slnko, mesiac, Venušu...). Väčšinou sa odlišovala od imaginárneho Veľkého ducha (ducha prírody ako germánsky Elben) – všadeprítomného Svätého ducha/*Spiritus sanctus* (ducha environmentu, prírodnej harmónie, ktorého si určite nepredstavujeme v štvortaktnom motore alebo v jadrovom reaktore) udržovateľa vesmírneho poriadku, ktorého opozitum bol Chaos. Zo západosemitského Ela sa stal islamský/mohamedánsky Alláh, ktorého však Nabatejci a staré arabské kmene vyznávali už okolo roku 300 prnl. Božská bytosť vytvárajúca environment dostávala mená podľa hierarchického **postavenia medzi bohmami a bohyňami** (Najvyšší Boh/hebr. ´El´eljón/aram.´Illā´ā/gr.Hypsistos, Najvyššia bytosť/*Deus otiosus*, Pán pánov, Kráľ kráľov, Boh bohov, Božský, Najsvätejší, Zvrchovaný vládca), ktorým vládla, spravidla spočiatku ako najvyšší Boh dobra – *Deus dator*, resp. Dobrý boh, ktorý si nevyžadoval obete, kým zhoršené podmienky v environmente neznaznačili, že sa hnevá. Vtedy namiesto harmonizácie vzťahu s prírodou a šetrnejšiemu využívaniu environmentu si začali ľudia svojho boha/bohov udobrovať obetami. Pri obetovaní niekedy spaľovali celé zvieratá (*holocaustum*) alebo len ich časť, prípadne ich odovzdali kňazovi/šamanovi (*communio*). **Góndovia/Kondovia** v Indii, podľa ktorých bola prapevina pomenovaná Góndvána/Gondwana, prinášali svojmu bohovi svetla Bura Pinnu a stvoriteľke bohyne zeme Tarí Pennu ešte donedávna ľudské obete (*mériá*). Takéto obete prinášali aj viaceré národy Oceánie, Afriky a Ameriky, často spojené s antropofágiou/kanibalizmom. Po vzore iných národov a prijatí nových bohov v neskoršom období prinášali ľudské obete aj kultúri Mayovia a Aztékovia. Keď obete nepomáhali, vymieňali národy/kmene svojich bohov za iných bohov (mladších, silnejších ako potomkov starších bohov alebo bohov úspešnejších národov), alebo si vymýšľali vojny medzi bohmami s vierou, že vyhrá ich ochranca alebo zástanca plodnosti zeme a ľudí (dobro proti zlu). Ak nevyhral, tak sa ich populácia výrazne zredukovala alebo vymreli, prípadne dochádzalo k sťahovaniu národov do vhodnejšieho environmentu – zasľúbenej zeme. Dobrým bohom bol napríklad v **Írsku** keltský Dagda/Eochaidh Ollathair/Ruad Ro-Fhessa – partner bohyne Boann/Morrigan. V starobylej ríši **Urartu** na území Arménie podľa nápisu v Meher Kapuse na čele 99 božstiev rôznej dôležitosti (z toho 16 bohýň) vládol dobrý boh Chaldí/Haldí s bohyňou Bagvarti. Inde božskú bytosť nazvali podľa **umiestnenia v priestore** (Nebeský Otec,

Pantokrator, Matka Božia, anjeli a 12 apoštolov z kostola Panagia Phorvotissa (Asinou) v cyperskej dedine Nikitari (1332)

Starec z neba, Majiteľ/Správca neba, Nadpozemský, Všadeprítomný, Výsostný, Nekonečný), **univerzálnych znalostí a schopností** (Vševediaci, Všemohúci, Všetko vidiaci, Najmúdrejší, Mnohooký, Osvietený), **vyžarovania energie alebo svetla** (Ohnivý, Plamenný, Blýskavý, Žiarivý Jasnosť, Najjasnejší, Slnčný), **skutkov** (Tvorca zeme, Stvoriteľ sveta, Stvoriteľ ľudí), **vlastností** (Pretvárateľ, Dokonalý/Najdokonalejší, Neviditeľný, Hromovládny, Najmocnejší, Ctihodný, Najvznešenejší, Preslávený, Bezúhonný, Milosrdný, Láskový, Štedrý, Obdarujúci, Spravodlivý, Najmilostivejší, Úctyhodný), **vlastného vzniku a existencie** (Samorodený, Nezrozený, Nepoškvrnený, Neporušený, Nesmrteľný, Večný Strážca, Predvečný, Prvotný, Najstarší)... Len podľa *Koránu* má hlavný boh 99 božských pomenovaní tak, ako 99 zriek veľkého ruženca. Z **gnostickej** (kresťanskej) prvotnej bytosti Eloai vznikol s pomocou Pistis Sophie (jej dcéra Zoé = Život, žena stvoriteľa Sabaotha, splodila anjela Israela i Božieho syna) syn chaosu a prarodič Jaldabaoth, ktorý začal vládnuť 7 nebesiam namiesto Oraisosa. Do nich umiestnil ním stvorených 7 androgynických elementov Astaphaios, resp. božských stvoriteľských bytostí Archontov. Keď sa prehlásil za všemocného dostal meno Samael (Slepý boh; severský Hodur/Hoder). **Kódex z Nag Hammádí** (nájdnený roku 1945), ktorý obsahuje spisy *Podstata archontov a Vznik sveta*, objasňuje podrobnejšie pozíciu pri tvorbe environmentu týchto prvotných vládcov vesmíru a celkove gnostickú východokresťanskú kozmogóniu, uctievanú do 5. storočia n. l. a cirkvou označenú za škodlivú a zakázanú obdobne, ako boli zavrhnuté iné stvoriteľské predstavy a poznatky o zmenách environmentu nekresťanských starovekých kultúr od Číny, Indie a Mezopotámie po Egypt, Etiópiu a Núbiu a cez Grécko až po Írsko alebo vyspelých „pohanských“ amerických civilizácií.

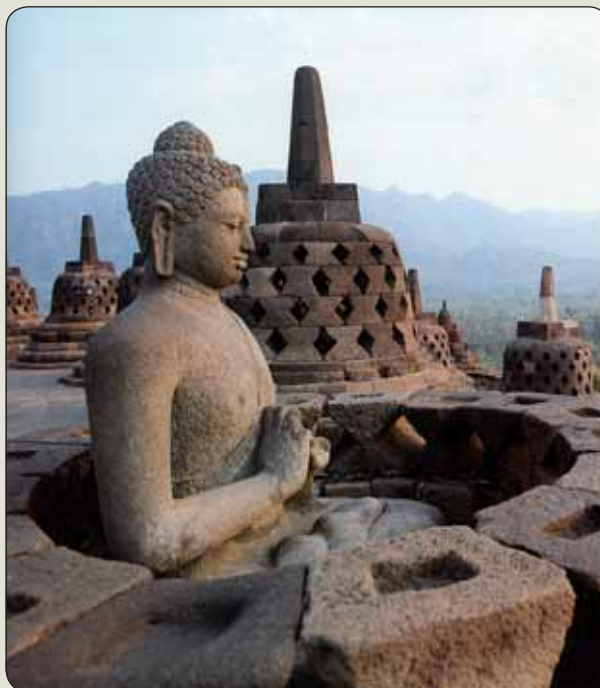
K hlavným božským bytosťami, ktoré cez prírodné živly a činy človeka ovplyvnili jeho environment (nad ním 13 mayských nebies – Oxlahun Ti Ku a pod ním

9 podsvetí/bohov podsvetia – Bolon Ti Ku), patria u **Mayov v Guatemale** Hunab Ku ako hlava panteónu alebo božský bratia Hun Hunapu a Vukuba Hunahu (premenení na Slnko a Mesiac), ploditeľ detí E Qahalom a rodička E Alom (stvoriteľ Bitol a stvoriteľka/pôvodkyňa/budovateľka Tzacol) a ich syn Gucumatx/Operený had so všemocnou/vládarkou Tepeu spolu so srdcom nebies Cahulha Huracanom (hurikánom). **Lakondonský Mayovia** považovali za svojho skutočného/veľkého pána stvoriteľa Hacha´kyuma/Nohochacyuma s manželkou a dvomi bratmi (z nich Sucunyum bol pánom podsvetia), ktorého posol – božský stvoriteľ Cacoh pomáhal ľuďom. **Mayovia na Yucatane** stvoriteľské hrdinské dvojčatá Hun-ab-hu/Hunaphú/Hunab Ku a Ixbalanqué/Xbalanqué postupne nahradili „božskými potomkami“, uvedenými bielymi stvoriteľmi ľudstva z kukurice (tiež dobrotivým božstvom lekárstva): Itzamná/Zamana/Zamna (Hadam z východu, nebeským civilizátorom, darcom ohňa a písma, stotožneného aj s Pánom slnečného oka G Kinich Ahau) a Ixchel (bohyňou Mesiaca, plodnosti, sexuality a potopy), kým k nim neprišiel nový kultúrny vodca - božský Ku Kalcan/Kukulcan (ako božstvo K). Jeho **toltecko-aztéckym** ekvivalentom bol Operený had Quetzalcoatl, spočiatku sídlaci v Tulán-Zuive/Tolláne, ktorý získal dôležitejšiu pozíciu než prvotná všadeprítomná/vesmírna obojpoľná tvorivá bytosť – vládca trinásteho neba Ometeotl (uvádzaný aj ako dvojica Ometecuhtli a Omecihuatl, resp. nebeský Tonacatecuhtli a zemská Tonacihuatl = Pán a Pani nášho environmentu), do tvorivej skupiny ktorého patrilo viac stvoriteľov (napríklad Cipactonal, Ipalnemohuani, Citalatonac, Yoalli Ehecatl...) i bohyňa matka Citlallicue. Aztéckym vládcom neba bol Tlaloc s bohyňou Chalchiuhtlicue a stvoriteľ Ollin alebo Nanahuatl. **Západosemitskému a chetiiskému** Bohovi – tvorčovi zeme Elkunisrovi (Elovi/Ilovi) v tvorení takto pomáhala bohyňa Asertu/Ašerta/Ašerdus, sumerskému EN.Klmu jeho sestra SUD/NIN.MAH/NIN.TI = Pani života.

V **Indii** stvoriteľom vesmíru a environmentu na Zemi sa stal **vadžrajánsky buddhistický** prvotný Ábibuddha/Samostvoriteľ/Svabháva/jap. Amida (**mahajánsky a lamaistický** astrálny nebeský A´ka´šagarbha) alebo **indický védsky a puránsky** samostvoriteľ a tvorca neba i zeme Pradžapati/obrovská prabytosť Puruša (neskoršie v **brahmanskom** období ako Brahma so svojimi šakti – bohyňou múdrosti Sarasvatí a Gájatří/Šatarúpa) a starý nebeský otec a ploditeľ Dyaus Pitar/Džanítá/Djaušpítá (Božský otec = *Dios/Deus pater*) s bohyňou zeme Prthiví (spolu Djávárprthiví), ktorí splodili nového vládcu bohov - boha blesku a dažďa Indru. K nemu do hinduistickej božskej trojice pričlenili láskavého udržiavateľa Višnu (Hari) a ničiteľa Šivu (Hara; buddh.mahajánsky Hevajira) – spojene Harihara; budhistický Pán sveta Lókéšvara. Puránskeho boha sveta nazývali aj Džagannétha. Hinduisticko-puránsko-epickým astrálnym bohom bol Dhruva a personifikovaným Jupiterom Brhaspati. Podľa *Rgvéd* stvoriteľa nazývali aj Hiranyagarbha. Neskoršie sčasti môže byť jeho ekvivalentom **hinduistický** ochranca vesmírneho poriadku, vodca slnečných Áditjov (ich matkou bola védská nebeská matka bohov Aditi ako žena/sestra stvoriteľa ľudí - veľkého rši a demiurga Kasyapu; druhá žena/sestra Diti

ako bohyňa zeme a matka démonov - asurov) a všetci diaci tisícok ochranca vesmírneho poriadku, boh neba a vody Varuna (nazývaný pán vôd Apámpati ako zakladateľ environmentu) alebo védsko-hinduistický prvotný stvoriteľ Manu. Ich ekvivalentami môžu byť **starotibetský bönsky** najvyšší Kun Tu Bzan Po alebo nebeský dMu-bDub-Kam-Po-Se-Zen, **bengálsky** spravodlivý ochranca všetkého živého Dharma, **sikhský** Vahguru, **dravidský** Seyon/Muruga, Mal alebo Venda, **tamilský** Nediyon, Mayon alebo Tirumal (ekvivalent Višnu), **baskický** Maju (ako had) s božskou kráľovnou neba a zeme Mari (bohyňou matkou), **káfirský** Šomde alebo Imra v Afganistane, **gruzínsky** Armaz, **staroarabský** hanifovský Rahman, astrálny Almaqah alebo Arsu, **elamský** Jabru, **aksumská** hlava panteónu Mahrem alebo až astrálny Astar v Etiópii, **foenický** Kolpia alebo hrdinský Melkart, **kanaánsko-foenický** El/Dagon/Dagan/Tor-íl alebo neskoršie jeho syn nebeský boh dažďa a vegetácie Baal-Šamin/Beelsamin/Hadad (ekv. grécky Kronos), tiež ako hlava púnskeho panteónu Baal Hammon (foenické prvotné prvky vesmíru sa nazývali Omichle a Pathos), **etruský** nebeský Ani alebo Tin (nebo) s bohyňou Uni (rímskou Junonou), **románsko-iberský** astrálny Candamius, **galský** Taranis/Taranos alebo najvyšší pán neba, riek a plodnosti Sucellos, **albánsky/ilýrsky** Tomor, **berberský** Bonchor, **litevský** Teljavelik, **lotyšský** Dievs alebo stvoriteľ Zeme Mate, **pobaltský** nebeský Occopirmus, **slovenský** nebeský stvoriteľ Svarog alebo Dabog/Dažbog, **thrácky** Gebeleizis/Zalmoxis, **germánsky** Donar (**severský** Thor) - boh neba, hromu, dažďa, úrody a pokroku ako syn starého nebeského Ulla alebo stvoriteľa, najvyššieho boha v seversko-germánskom panteóne Aesir, vodcu 12 božských Ásov/Aesiov a praotca Ódina (v trojici s Hönim a Lothurom/Lodurom), ktorého predchodcom bol najvyšší nebeský Tyr/Ziw/Tiwaz alebo ľadový Bora (tiež Tuisto a jeho syn Mannus – praotec Germánov), **waleský** Najväčší kráľ Breasal alebo Božský otec Mathonwy, **irský/keltský** Dagda s osvieteneckým heroickým Lughom alebo starší Božský otec Ibadh, **mongolský** nebeský stvoriteľ Tengri, **fínsky** stvoriteľ Waralden Olmai, **laponský** starec Ukko-ukko aj ako boh dažďa, ne-

beský Juma alebo boh hromu a búrky „ten, ktorý sídli v nebi“ Pajonn, **kalmýcký** Manzasiri, **tunguzský** Mayin alebo stvoriteľ sveta Khovaki/Savaki, na Kolyme Ti´hmar alebo Buga, ketský Es, **jukagirský** nebeský duch Kuju/Kini´je, **čínsky** taoistický najvyšší stvoriteľ vesmíru z chaosu a vládca nebies Yu Huang Shang Ti/Jü-chuang šang-ti/skrátene boh neba Jü-ti (známy aj ako Nefritový cisár) a nebeský Tien Tsun/Tian-zhu/Tchien-cun/Tien-Ti. K takýmto hlavným bohom patrí aj božský Buluga alebo Karei **Andamancov**, Mula Djani Tobak sumatranských **Batakov**, Bhagaván indických **Baigov**, Aibyt Aga alebo Pán biely stvoriteľ Ai Tojon/Uru´n Aju Toyo´n/Yryn-ai-tojan alebo duch neba Tanara **Jakutov**, Ťlgän **Altajcov**, Rigenmucha na **Novéj Guinei**, Kari alebo Ta Pedn v **Malajske**, arandanský Karoa v **Austrálii**, akanský Nyame/Odomankoma/Totrobonsu, eweovský Mawu (nebo) alebo Sodza, ašantský Ananse a gaský stvoriteľ zeme a vládca slnka a dažďa Ataa Naa Nyongmo v **Ghane**, fonský slnečný stvoriteľ Lisa alebo najvyšší Nana Buluku v **Benine**, ktorý s bohyňou mesiaca Mawu splodili syna Legba (Osud), pokotský Tororut so Setou, sukský Mukasa, alurský Rubanga, tesovský Apap a Akuj v **Ugande**, Imana ako stvoriteľ prvého človeka Kihanga v **Burundi**, Mkulumncandi vo **Svahilske**, Leza v **Zambii**, korekoreský nebeský Chikara v **Zimbabwe**, Tilo v **Mozambiku**, bambarský Pemba v **Mali**, bassarický Unumbotte v **Togu**, bauleský Mbitumbo a senufský Ka Tyeleo na **Pobreží slonoviny**, mongský Yemekonji, nkundský Lianja a lubský Mbomba/Kombu/landa/Njakomba/Wai, ngombský Akongo, ngbandiovský stvoriteľ Toro, Nazapa alebo Banga, boh neba Yayu alebo riečny stvoriteľ černochoch Mbongo, bangalský Libanza/Upotos/Bangala so sestrogenou Nsongo a bambutský Arebati v **Kongu**, oromský Wak alebo Hao v **Etiópii**, Cghene kmeňa Isoko, nupovský boh neba Soko, ibovský Chiuke, efický Abassi a tivský stvoriteľ zeme, prevádzkar slnka a iniciátor búrok Aondo v **Nigérii**, záramovský Kyumbe v **Tanzánii**, nuerský Kwoth, dinský stvoriteľ Gulu a boh búrky, dažďa a plodnosti Deng a šilukský Jok/Jwoka v **Sudáne**, khoinovský Tsunigoab, hotentotský Heitsi alebo nebeský slnečný Sore-Gus v **Namíbi**, Railanitra/Zanaharibe/Zanahary na **Madagaskare**, stvoriteľa Alatangana a Sa v **Guinei**, nebeský stvoriteľ, predok a kultúrny hrdina **Kongov** Nzambe/Zambi/Yambe, hlavný boh **stredoafričských Pygmejov** Khonuum, nebeský Mugu/Mugasa alebo Kalisia, **juhoafričských Zuluov** nebeský Umvelinkwani, **východoafričských Svahilcov** neuchopiteľný Mulungu/Mungu; **kenských Kikujov** a **Masajov** Ngai (Nebo) a **Mandiov** slnečný Asis, **juhoafričských Bushmenov** C´agn/Kaang/Khu/Kho/Thora, **angolských Ovambov** Suku, **západoafričských Mandingov** stvoriteľ a vládca všetkého – dobrého nebeského boha Nyambe. K prarodičom **namíbijských Hererov**, ktorými boli Mukuru so ženou Kamangarungu (zrodených z mytického stromu Omumborobonga), sa radí nebeský stvoriteľ a boh búrky Ndjambi a ndongaský boh zeme, vody a plodnosti Kalunga. Orišov, Predkov **nigérijských Jorubov**, stvorila Odudua/Oduduwa, žena stvoriteľa Oloruna/Olodumare/Oni/Orisanla/Alaaye/Elemii/Ojojo, matka/žena (tiež Jemowo) boha plodnosti a uvedeného bieleho vládcu Obatala/Obosoma a hrdinského civilizátora - boha železa/kovov Oguna. Jorubským vládcom panteónu a environmentu sa stal Eji Ogbe.

Budha a zvonové útvary symbolizujúce vesmírnu rodičku (garbha) a zárodok stvorenia (brahmanda) v indonézsom Borobudure

V Kongu bantuský biely obrovitý boh ohňa Bumba stvoril živočíchy, ľudí a bieleho Loko Jima ako prvého vládcu ľudí – Bušongov. **Krovácky** predok a prvý náčelník Čui-Goaaba bojoval za ľudí proti vládcovi čierneho neba Gaunabovi. Nositeľ ohňa, pôvodca poľnohospodárstva a tvorca environmentálnych zásad a spoločenského poriadku **juhoafrických Zuluov** Unkulunkulu povedal: „*Hľa, voda – nech ľudia pijú vodu; hľa, oheň – nech si ľudia na ohni pripravujú pokrm!*“ Najvyšší boh **Dogonov v Mali**, Amma, najskôr usporiadal vesmír a až potom sa stal ich prarodičom. **Hadzapovia/Tindigovia v Tanzánii** veria, že Išóko (Išo = Slnko) je zároveň stvoriteľom environmentu, prarodičom, civilizátorom a hénom.

V Severnej Amerike stvoriteľskú a niekedy i funkciu pretvárania environmentu preberá u **Aztlékov z Texcoca** najvyšší boh Tloque Nahaque, u **Algonquinov** stvoriteľ zeme Manibozho, Veľký duch neba Manito a jeho syn - obnoviteľ Michabon/Mičabo alebo Veľký stvoriteľ Kitanitowit, u **Hurónov** Veľký duch Airsekiu alebo najvyšší boh Hamedicu, prípadne stvoriteľ Tsentsa alebo Ketq Skwaye, **Mohawkov** Teharonhiawagon, **Irokézov** Veľký duch Ha Wen Neyu alebo stvoriteľ losketa/Heno/Hinu/Hino/Orendu, **Čiernozcov** Starý Muž Na Pe´, **Čoktow** Veľký duch Shilup Chito Osh, **Čejenov** Veľký duch Heammawihio alebo stvoriteľ Maheo, **Mandanov** Veľký duch Maho Peneta a stvoriteľ Rukko, **Belakulov** starý vládca Snulk´ulxa´ls, **Dakotov** Wakonda/Wakan Tanka alebo Tate a hromovládca Haokah, **Delawarov** Gicelamu´Kaong, **Pueblanov** Tawa, **Pawneeov** Atius Tirawa, **Saukov a Líšých Indiánov (Fox)** Ketchimanet, **Haidov** najvyšší Sins Sga´nagwai (Moc žiarivého neba), **Zuňiov** Awonawilona ako tvorca otca neba Apoyan Tachiho a matky zeme Awitelin Ts´Ta, **Navahov** Ahsonnutli, Otec bohov Akomov Uchtsiti, **Modokov** Kumokums, **Čerokiov** hromovládca Asgaya Gigagei, kalifornských **Acagčemenov** Nocuma a jeho nástupca všemocný Owiamot/Činigčinič; v Južnej Amerike u **Muiskov** Chiminigagua, **Ececheov** Gemašo, **Botokudov** Maretchmakniam, **Araukánov** Ngenečen alebo najvyšší boh a Pán ľudí Menechen (v trojici s nebom Pillan a duchom neba Gueu-Pillan), **Onov** Temaukl, **Witótov** Moma alebo stvoriteľ zeme Naionuema, **Ajmarov** Thonape, **Nambikvárov** Oklahuilitsu, **Alakalufov**

Xelas, **Jahganov** Vatauineiva, **Kalinagov** stvoriteľka Amana. **Mochikovia** v Peru za hlavného boha považovali jaguára Ai Apeca. Najvyšším **Eskymáckym/Inuitským** bohom sa stal Veľký šaman Tornarssuk alebo stvoriteľ vesmíru Kiya´rarak. Veľkého stvoriteľa však splodila Aakuluujussi. Stvoriteľa života nazvali Tulugaak, svätého ducha Keelut a kultúrneho hrdinu Apanuugak.

V **Kórei** podľa ústneho tradovaného rozprávania (*kodá sorhwa*), mýtov (*sinhwa*), povestí (*čonsol*) a piesní (*hjangga*) sa prvotné funkcie rozdělili v rámci trojbožstva, do ktorého patrili stvoriteľ Hwanin (nebeský Hananim), civilizátor Hwanung a praotec vládca Hwangon/Tangun. Po potope vládol syn stromového boha Moktorjong. Protiklad predstavovali Žltý drak Kwangjong a Modrý drak Čchongjong (zhrnute v *Historických zápiskoch Troch kráľovstiev/Samguk sagi* od konfuciánskeho učenca Kim Pu-siha z 12. storočia a *Odkazoch Troch kráľovstiev/Samguk jusa* od budhistického mnicha Irjona z 13. storočia). V **Japonsku** základnú božskú trojicu – prvotné tvorivé bytosti/sily

na nebesiach Takama-no-hara zahŕňali Ame-no-mi-naka-nuši-no-kami ako vládcu stredú a temné prabytosti Taka-mi-musubi-no-kami a Kami-musubi-no-kami (podstatu nebies nazývali Kokuzó). Na ich podporu sa z praoceánu vynorili Umashii-ashi-kabi-hiko-ji-no-kami a Ame-no-toko-tachi-no-kami. Po nich Kun-ino-toko-tači a Tojo-kumo-no a päť nebeských bohov Ama-cu-kami (Uhidžini so Suhidžini, Cunogui s Ikugui, O´tonodži s O´tonbe, Omodaru s Ajakašikone, Izanagi-no-mikoto s Izanami-no-mikoto, bohyňou matkou) stvorilo Veľkú krajinu 8 ostrovov Ójašinaguni (dnes Japonsko). Izanami porodila veľa bohov, vrátane božstva (ducha = kami) ohňa Kagutsuchi/Kagu-cuči-no-kami/Ho-no-kaga-bi-ko/Ho-musubi-no-kami (tiež ako božstva obnovy prírody), pričom pri jeho pôrode z popálenín uhynula.

Baran ako symbol Amona v egyptskom Karnaku

Izanagi svojej dcére slnka Amaterasu-ó-mi-kam (Šinmei alebo Dainiči = Veľké slnko) zveril nebo (ovzdušie), mesačnému synovi Cuki-jomi-no-mikoto podsvetie (zem/horninové prostredie) a druhému synovi – bohovi vetrov a búrok Susano-no-mikoto moria/vodu (ekvivalent Poseidóna). Divokého Susano-o vypudili z neba na Zem na mieste Izumo, kde začal šíriť strach a choroby, ale aj poľnohospodárstvo, pričom zabil osemhlavého hada, ohrozujúceho rast populácie ľudí na ostrovoch a stal sa hénom a civilizátorom (podľa šintoistickej *Kroniky dávnych príbehov Kodžiki*, ktorú v roku 712 n.l. spísal Ó no Jasumaro, a *Kroniky Nihongi/Nihonšoki*). Uvedená kórejská a japonská kozmogónia, obdobne ako kozmogonické predstavy v Mezopotámii, Indii, Egypte, Grécku a v iných krajinách najstarších civilizácií, sa často do detailov zaoberajú vznikom a zmenami environmentu a jeho ohrozenia prírodnými živlami a pohromami a v jednotlivých mýtoch snahami človeka o jeho pretvorenie a prežitie v ňom (dosiahnutia vlastnej environmentálnej bezpečnosti a vhodnosti),

či už s podporou viery v bohov vyjadrovanej rôznymi „neracionálnymi“ rituálmi, sily hrdinov v boji proti zlu v rôznych podobách alebo s pomocou rozumu učiteľov – civilizátorov (spravidla bielych otcov, sivovlasých dedov, miestami znalcov kovu a liečiteľov). Mexický **Zoqueovia** svojho prvotného bieleho učiteľa volali Conday a **Taraskánci** Curicaberis. **Yahganovia** v Ohňovej zemi takto spomínali bratov Joalochov/Iomachov, **Winnebagovia** figliarskeho kojota Wakdjunkaga, **Creekovia** Toho, čo býva hore – Ibofanga ako posla nebeského ohňa. V **Brazílii** vystupoval praučiteľ pod menami Maira, Monan a u vyhynutých **Tupinambov** ako Tamoi, v **USA** u **Arapahov** ako Nihansan, **Assiniboinov** Sitkonski, **Ponkov** Istinike, v Karibiku u **Tainov** Louquo, **Algonquianov** ako vnuk Panej zeme Mesakamikowi/Nokomis, spomenutý hrdinský Glooscap/Gluskap tešiaci Mocného pána sveta Wasisa. **Athabaskovia** verili, že usporiadateľom ich sveta bol havran Yetl/EI/Yelch, ktorý zniesol oheň z neba, postavil prvý dom, dal ľuďom pitnú vodu a zachránil ich pred potopou. Mal ohnivé oči, mávaním krídiel vyvolával hrmenie a priletom nad oceán tsunami. Stvoriteľ sibírskeho **Čukčov** sa volal Tenato´mni/Tenatomgyn/Teňququ´ni a havran sprostredkovateľ Ku´urkil (tiež zakladateľ environmentu). Veľkého havrana Quikinna´qu, cez ktorého udržiaval kontakt s ľuďmi najvyšší duch Ta´yan/Tenanto´mwan (oboch stvoril Tomwo´get), si ctíli aj **Korjaci** na Kamčatke, ktorí ducha neba nazývali Veľké svetlo Qeskina´qu a najvyššieho boha aj Ina´hitelan. Jeho synom bol Oblačný muž Ya´halan so ženou Yine´ane´ut. Kresťanského stvoriteľa nazvali Ya´qhicnin, aby ho odlišili od svojho Tenanto´mwana. Inde v rámci šírenia kresťanstva dochádzalo k splynutiu kresťanského bezmenného boha s miestnym hlavným bohom, napríklad v **Etiópii** sa takto transformoval kaffský nebeský stvoriteľ Yaro/Jaro. **Mayský** svätý otec – stvoriteľ ľudí Chul Tatic Chites Vaneg tiež už asi predstavuje modifikovaného kresťanského boha. Na **Aleutách** sa stvoriteľ Agu´gux stal aj kresťanským bohom tak, ako **kamčadalský** Ne´nenk´nenkicex. **Maďarský** Isten (odvolené asi z chetitského slnečného Prvého – Istanu/Estan, možno egyptského prvého Pána západných zemí eS-T-aN Ur alebo až sum-akk. UR IStanu = Pán prvý/Úr Isten, ILU/EL IStanu = Boh/Živý prvý/ = Eló isten, z čoho sa zrejme odvodzuje „Pre živého boha“ alebo „Prisahám na živého boha“), ktorého atribúty boli legendárny vták Turul, kónsky falus, šíp a strom, splynul s kresťanským bohom po krste maďarských náčelníkov (Gyula a Bulcsu) roku 953 v Konštantinopoli a po porážke Maďarov 10. júna 955 na rieke Lechu pri nemeckom Augsburgu, po ktorej vládca zadunajského kniežatstva Géza spolu so svojím dvorom prijal roku 974 kresťanstvo. Ugrofínsky **Udmurti/Votjaci** takto svoju nebeskú Inmar začali považovať za Matku Božiu.

„Kto teda vie, z čoho všetko povstalo? Aký má pôvod stvorený svet, či ho vytvoril alebo nie On, ktorý nad ním bdie v najvyššom nebi, iste to vie – alebo to nevie ani On sám.“

(Chválospev počiatku z Rgvéd, Násadijasúkta, RV X, 129, z druhej polovice 2. tisícročia prnl.)